

Examining the Relationship between Spiritual Capital and the Sustainability of Entrepreneurial Agricultural Enterprises (Case Study: Dairy Farming Units in Khorramabad)

Homayoon Moradnezhad^{1✉} | Fariba Alipour Sarabi² | Saeed Gholamrezaei³

1. Department of Entrepreneurship and Rural Development, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Ilam, Ilam, Iran.
(Corresponding Author). E-mail: h.moradnezhad@ilam.ac.ir
2. Department of Entrepreneurship and Rural Development, Faculty of Literature and Human Sciences, University of Ilam, Ilam, Iran.
E-mail: faribaalipoor89.fa@gmail.com
3. Department of Rural Development, Faculty of Agriculture, Lorestan University, Khorramabad, Iran.
E-mail: gholamrezaei.s@lu.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:
Research Article

Article history:

Received: 06 May 2024

Received in revised form:
03 Jun 2024

Accepted: 13 Jun 2024

Available online: 13 Jun 2024

Keywords:

Entrepreneurship
Education;
Business Sustainability;
Agricultural Enterprises;
Spiritual Capital;
Khorramabad.

The sustainability of businesses is a focal area in entrepreneurship, where understanding its framework and influential components aids in a better comprehension of entrepreneurial patterns. One such factor that has been explored for its impact on business sustainability is spiritual capital. This research aimed to investigate the extent of the relationship between spiritual capital and the sustainability of entrepreneurial agricultural businesses. The study was conducted using a descriptive correlational method. The research population comprised 288 managers of dairy farming units in the Khorramabad livestock town, from which a sample size of 165 was estimated using the Krejcie and Morgan table and selected through simple random sampling. The sample size was raised to 225 to increase the response rate. A questionnaire facilitated data collection, the validity of which was verified by an expert panel, and its reliability was confirmed using Cronbach's alpha coefficient. Descriptive statistics were analyzed using SPSS23 software to assess the status of spiritual capital and business sustainability, while inferential statistics were conducted using LISREL8.8 software to test the hypothetical structural model. The final model demonstrated a positive and significant relationship between spiritual capital and the sustainability of the examined businesses. Furthermore, all four dimensions of spiritual capital (including attachment to God, spiritual valuation, spiritual influence, and transcendent relationship with God) positively and significantly correlated with business sustainability. Based on the findings, it is recommended that the Agricultural Jihad Organization of Lorestan province increasingly focus on the variables of spiritual capital in training courses for agricultural businesses.

Education and Management of Entrepreneurship, 2024, Vol. 3, No. 2, pp 113-130

Cite this article: Moradnezhad, H., Alipour Sarabi, F., & Gholamrezaei, S. (2024). Examining the Relationship between Spiritual Capital and the Sustainability of Entrepreneurial Agricultural Enterprises (Case Study: Dairy Farming Units in Khorramabad). *Education and Management of Entrepreneurship*, 3 (2), 113-130. doi: 10.22126/eme.2024.10586.1101 (in Persian).

© The Author(s).

DOI: <https://doi.org/10.22126/eme.2024.10586.1101>

Publisher: Razi University

Extended Abstract

Introduction

The sustainability of businesses represents a significant area of interest within entrepreneurship. Clarifying its framework and influential factors enriches the understanding of entrepreneurial patterns. Spiritual capital, which influences the sustainability of businesses, has been scrutinized in this context. Spiritual capital is the capability within an organization that fosters human interconnectedness, thereby ensuring equitable benefits within a win-win group network. It extends the concept of capital beyond wealth, benefit, profit, and power, infusing an organization with spirit and inspiration, and focuses on executing fundamental human values. As spiritual capital is considered a wealth for preserving humanity and future assets, it nourishes and maintains the human spirit. In today's increasingly competitive business world, where existing conditions fail to sustain and ensure competitive endurance, spiritual capital in organizations can introduce a fresh perspective in the business market that guarantees competition, profitability, and, ultimately, business sustainability. Due to their nature and dependence on the ever-changing environment, entrepreneurial agricultural businesses' sustainability is particularly sensitive. Additionally, given the nature of the human resources involved in these businesses, spiritual capital could be crucial in navigating crises and challenges and maintaining sustainability. This issue, given the lack of extensive background and experience, is particularly pertinent for examination in the dairy farms of Khorramabad, thus forming the basis of this research to explore the extent of the relationship between spiritual capital and the sustainability of entrepreneurial agricultural businesses.

Research Method

This study was applied and employed a descriptive correlational method. The research population consisted of managers from 288 dairy farming units in the Khorramabad livestock town. A sample size 165 was estimated using the Krejcie and Morgan table and was selected through simple random sampling. The sample size was increased to 225 to enhance response rates. Data was collected using a questionnaire, the validity of which was confirmed by an expert panel, and its reliability was assessed using Cronbach's alpha coefficient. Descriptive statistics were analyzed using SPSS23 to assess the status of spiritual capital and business sustainability, while inferential statistics were performed using LISREL8.8 software to test the research hypotheses.

Results and Discussion

The descriptive analysis revealed that the study comprised 225 participants, including 49 women and the remainder men, with the majority aged between 30 and 39. Those with a bachelor's degree were the most represented in terms of education. Over 90% of respondents had an above-average status in spiritual capital, with approximately 58.7% reporting a high level. Regarding business sustainability, over 90% had positive perceptions, with about 89.1% rating it as high. The inferential statistical analysis using LISREL software confirmed the overall model. The goodness-of-fit indices were satisfactory, validating the overall model. Findings from the model testing indicated that spiritual capital has a positive and significant relationship with the sustainability of dairy farming businesses in the Khorramabad livestock town. Furthermore, all four dimensions of spiritual capital (including attachment to God, spiritual valuation, spiritual influence, and a transcendent relationship with God) were positively and significantly related to business sustainability.

Conclusion and Recommendations

This research aimed to examine the relationship between spiritual capital and business sustainability among dairy farms in Khorramabad. Testing the hypotheses demonstrated that integrating Islamic values and ethical principles into business practices could greatly aid in designing sustainable companies. Therefore, it can be said that if an individual adheres to religious values, their commitment and responsibility to their activities increase. When people are devoted to God, they strive to perform actions pleasing to a God who oversees their deeds. In other words, they constantly feel the presence of a spiritual power observing their professional life situations. Belief in a watchful and supportive creator enhances the ethical conduct of work and commitment to the dynamism and continuity of business, which ensures long-term business sustainability. Based on the findings, it is recommended that the Agricultural Jihad Organization of Lorestan province pay greater attention to the variables of spiritual capital in the training courses for agricultural businesses.

بررسی رابطه بین سرمایه معنوی و پایداری کسب و کارهای کارآفرینانه کشاورزی (مورد مطالعه: واحدهای گاوداری شیری خرم آباد)

همایون مرادنژادی^۱ | فریبا علیپور سرابی^۲ | سعید غلامرضایی^۳

۱. گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.

(نویسنده مسئول). رایانامه: h.moradnezhad@ilam.ac.ir

۲. گروه کارآفرینی و توسعه روستایی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ایلام، ایلام، ایران.

رایانامه: faribaalipoor89.fa@gmail.com

۳. گروه توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه لرستان، خرم آباد، ایران.

رایانامه: gholamrezai.s@lu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

پایداری کسب و کارها یکی از زمینه‌های مورد توجه در کارآفرینی است که روشن شدن چارچوب آن و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر آن به درک بهتر الگوهای کارآفرینی کمک می‌کند. یکی از مواردی که تأثیر آن بر پایداری کسب و کارها مورد کنکاش قرار گرفته است، سرمایه معنوی است. هدف از انجام این پژوهش بررسی میزان ارتباط سرمایه معنوی با پایداری کسب و کارهای کارآفرینانه کشاورزی بود. پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی از نوع همبستگی انجام پذیرفت. جامعه آماری پژوهش مدیران واحدهای گاوداری شیری مستقر در شهرک دام خرم آباد به تعداد ۲۸۸ نفر بودند که حجم نمونه با استفاده از جدول کرجسی و مورگان به تعداد ۱۶۵ نفر برآورد گردید و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد مطالعه قرار گرفتند. برای افزایش نرخ برگشت‌پذیری، حجم نمونه به ۲۲۵ نفر ارتقاء یافت. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه بود که روایی آن توسط پنل خبرگان و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ بررسی و تأیید شد. در بخش آمار توصیفی با استفاده از نرم‌افزار SPSS²³ وضعیت سرمایه معنوی و پایداری کسب و کارها و در بخش آمار استنباطی نیز با استفاده از نرم‌افزار LISREL^{8.8} مدل ساختاری فرضیه‌های پژوهش آزمون گردید. مدل نهائی پژوهش نشان داد که سرمایه معنوی رابطه مثبت و معناداری با پایداری کسب و کارهای مورد بررسی دارد. همچنین هر چهار بعد سرمایه معنوی (شامل دل‌بستگی به خداوند، ارزش‌گذاری معنوی، تأثیرگذاری معنوی و رابطه‌تعالی با خداوند) رابطه مثبت و معناداری با پایداری کسب و کارها داشته‌اند. بر اساس یافته‌ها توجه بیش از پیش سازمان جهاد کشاورزی استان لرستان به متغیرهای سرمایه معنوی در دوره‌های آموزشی کسب و کارهای کشاورزی پیشنهاد می‌گردد.

نوع مقاله:

مقاله علمی - پژوهشی

تاریخچه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۳/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۲۴

دسترسی آنلاین: ۱۴۰۳/۰۳/۲۴

کلیدواژه‌ها:

آموزش کارآفرینی، پایداری کسب و کارها، کسب و کارهای کشاورزی، سرمایه معنوی، خرم آباد.

آموزش و مدیریت کارآفرینی، دوره ۳، شماره ۲، سال ۱۴۰۳، صفحات ۲۰-۱۱۳

استناد: مرادنژادی، همایون؛ علیپور سرابی، فریبا؛ غلامرضایی، سعید (۱۴۰۳). بررسی رابطه بین سرمایه معنوی و پایداری کسب و کارهای کارآفرینانه

کشاورزی (مورد مطالعه: واحدهای گاوداری شیری خرم آباد). آموزش و مدیریت کارآفرینی، ۳ (۲)، ۱۳۰-۱۱۳. doi:

10.22126/eme.2024.10586.1101

© نویسندگان

DOI: <https://doi.org/10.22126/eme.2024.10586.1101>

ناشر: دانشگاه رازی

مقدمه

استراتژی پایداری کسب و کارها یکی از چالش‌های عصر حاضر شناخته می‌شود (کارگر شورکی، ۱۴۰۱). پایداری کسب و کار، مفهوم جدیدی است که طی سال‌های گذشته؛ بیش از پیش مورد توجه سازمان‌ها قرار گرفته و مورد تأکید است. به همین دلیل در یک دهه گذشته پایداری کسب و کار، از تمرکز صرف بر موضوعاتی همچون مسئولیت اجتماعی شرکتی مبتنی بر حفظ حسن شهرت در حوزه اجتماعی و طرفداری از محیط زیست، به یک ضرورت استراتژیک برای دستیابی به عملکرد پایدار اقتصادی و غیر اقتصادی تبدیل شده است (رضایی و میرزیدی، ۱۴۰۰). اگرچه شناخت فرصت از ویژگی‌های اساسی کسب و کارها است، اما کسب و کارها اغلب با ناپایداری همراه هستند (هال و همکاران^۱، ۲۰۱۰).

پایداری کسب و کارها به‌منزله چشم‌انداز اقتصادی، برنامه‌ریزی کسب و کار، نظارت، ارزیابی و برقراری ارتباط با مشتریان و طیف گسترده‌ای از سایر ذی‌نفعان است (کانده و میثیا^۲، ۲۰۱۱). پایدار بودن شرکت‌ها بستگی به توانایی آن‌ها برای تعامل با ذی‌نفعان و درگیر بودن آن‌ها در روند تصمیم‌گیری دارد (بونیتس و همکاران^۳، ۲۰۱۲). پایداری شرکتی رویکردی است که همه مقوله‌های مسئولیت اجتماعی شرکتی، شهروندی شرکتی و حتی حاکمیت شرکتی را در خود جای داده است. بر اساس این رویکرد، شرکت‌ها با هر اندازه و مقیاس عملیاتی، باید با مورد ملاحظه قرار دادن پیچیدگی‌های اقتصادی در بلندمدت، محدودیت‌ها را تبدیل به فرصت نمایند و با به‌کارگیری راه‌حل‌های نوآورانه، خلق تأثیرات مثبت اجتماعی و محیط زیستی را در بطن فعالیت‌های کسب و کار خود بگنجانند (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۵).

عوامل بیرونی همانند ثبات اقتصادی، وضعیت رقبا و تقاضای بازار و همچنین عوامل درون‌سازمانی چون سبک مدیریت، نظام پاداش و انگیزش و وضعیت سرمایه اجتماعی و معنوی کارکنان بر پایداری سازمان تأثیر دارد. در این بین وضعیت سرمایه معنوی حاکم بر سازمان را می‌توان به‌عنوان یک سرمایه ناملموس ولی حیاتی در نظر گرفت. سرمایه معنوی باعث پایداری دائمی سازمان‌ها و تحولات اساسی در روش‌های کسب و کار می‌گردد و مزیت رقابتی سازمان‌ها را تضمین می‌نماید. سرمایه معنوی با نیروی انگیزشی کارفرما مرتبط است که با تلاش و به‌تدریج به یک نیروی پایدار در توسعه شرکت تبدیل می‌شود (چن و همکاران^۴، ۲۰۱۸).

سرمایه معنوی توانی است که در یک سازمان موجب به‌هم‌پیوستگی انسان‌ها شده و از این طریق در یک شبکه گروهی برد-برد منافع گروهی به‌صورت یکسان تأمین می‌شود. سرمایه معنوی، معنای وسیع‌تری برای سرمایه در نظر دارد و فراتر از ثروت، منفعت، سود و قدرت است. به چشم‌انداز سازمان روح و الهام می‌بخشد و به اجرای ارزش‌های بنیادی انسان می‌پردازد (شمالی^۵، ۲۰۱۰). سرمایه معنوی به‌عنوان ثروت برای حفظ بشریت و ثروت آینده است که موجب تغذیه و حفظ روح انسان می‌شود (گوردا و همکاران^۶، ۲۰۱۸). با توجه به گسترش روزافزون رقابت در دنیای کسب و کار و پاسخگو نبودن شرایط موجود جهت ماندگاری و رقابت پایدار در بازار پر جنب و جوش نوین و مدرن امروز، وجود سرمایه معنوی در سازمان‌ها می‌تواند یک نگاه جدیدی در بازار کسب و کار به‌وجود آورد که رقابت و سوددهی پایدار سازمان‌ها را تضمین نماید (بدخشانی و پیروی، ۱۳۹۰).

1. Hall et al.
2. Kondoh & Mishima
3. Bonitos
4. Chen et al.
5. Shomali
6. Gorda et al.

نوع کسب‌وکار یک سازمان تعیین کننده موجودیت سرمایه معنوی در آن سازمان نیست، بلکه هر سازمانی با هر نوع کسب‌وکاری می‌تواند دارای سرمایه معنوی باشد، اما میزان آن در سازمان‌ها با توجه به شاخص‌ها و مؤلفه‌های مورد ارزیابی می‌تواند با یکدیگر متفاوت بوده و از سطوح مختلفی برخوردار باشد، زیرا فقط با ارزیابی این شاخص‌ها، می‌توان میزان سرمایه معنوی سازمان‌ها را تعیین کرد؛ حتی این امکان وجود دارد که میزان سرمایه معنوی در یک سازمان خیریه با یک سازمان تولید کننده اسلحه برابر باشند؛ به عبارت دیگر سرمایه معنوی فقط متعلق به سازمان‌هایی که تنها کارهای خداپسندانه و انسان‌دوستانه و عام‌المنفعه انجام می‌دهند، نیست (بونتیس و همکاران^۱، ۲۰۱۲). از طرفی به دلیل میزان اهمیت مسئله پایداری در مباحث کسب‌وکار و نقش آن در رشد و توسعه اقتصادی، ایجاد شغل، افزایش بهره‌وری، نوآوری فنی و تغییرات ساختاری به‌ویژه در فعالیت‌های کشاورزی، به‌عنوان یک هدف اجتماعی و متمرکز بر رفاه انسان با کاهش تخریب محیط زیست مطرح است (مظفری، ۱۳۹۴).

بخش دامداری به‌عنوان یکی از زیربخش‌های کشاورزی نقش اساسی در امنیت غذایی جامعه دارد. تولیدکنندگان این بخش با وجود نقش‌آفرینی پررنگ در اقتصاد کشور به‌طور عام و اقتصاد کشاورزی به‌طور خاص مورد توجه محققان قرار نگرفته‌اند (میخک و همکاران، ۱۳۹۷). بر اساس برآوردهای سازمان خواروبار و کشاورزی سازمان ملل متحد دامداری ۱۳ درصد ارزش تولیدات کشاورزی جهان را در بر می‌گیرد و تأمین کننده معیشت و امنیت غذایی حدود ۳/۱ میلیارد نفر از جمعیت کره زمین است (پونته-رودریگز و همکاران^۲، ۲۰۱۹). بر این اساس در بسیاری از کشورهای جهان به‌ویژه کشورهای توسعه یافته، برای پایداری و استمرار دامداری برنامه‌های حمایتی متنوع و سرمایه‌گذاری‌های بسیاری انجام می‌شود تا ریسک اقتصادی دامداری کاهش یابد و فعالیت‌های مولد دامداری محقق شود (گارس-رویز و همکاران^۳، ۲۰۱۶).

استان لرستان به‌عنوان یکی از استان‌های کشور ایران با بیش از ۶ میلیون رأس دام سبک و سنگین و تولید سالانه ۲۰۱ هزار تن شیر خام و ۲۱ هزار تن گوشت قرمز یکی از مناطق مهم برای دام‌پروری در کشور محسوب می‌شود (سازمان جهاد کشاورزی لرستان، ۱۳۹۶). خرم‌آباد یکی از شهرهای توابع استان لرستان است. این شهرستان دارای سهم بسزایی از ظرفیت واحدهای دامی در استان است که از حدود ۲۸۸ واحد دامی با ظرفیت ۱۰ هزار و ۸۴۲ رأس برخوردار است. در این بین پایداری کسب‌وکارهای کشاورزی به دلیل ماهیت وابستگی به طبیعت، از حساسیت زیادی برخوردار هستند. از سوی دیگر به‌واسطه ماهیت نیروی انسانی کمی و کیفی فعال در این نوع کسب‌وکارها، به نظر می‌رسد که وجود سرمایه معنوی می‌تواند در گذار از بحران‌ها و چالش‌ها و حفظ پایداری آن‌ها مؤثر باشد. این مسئله در دامداری‌های شهرستان خرم‌آباد به دلیل نبود پیشینه و سابقه زیاد فعالیت قابل بررسی است؛ بنابراین پرسش پژوهش این است که آیا بین سرمایه معنوی با پایداری کسب‌وکارهای دامی شهرک دام خرم‌آباد رابطه‌ای وجود دارد؟

پیشینه پژوهش

سرمایه معنوی مفهومی چند بعدی و چند سطحی است که از گذشته تا به امروز پژوهشگران با سه رویکرد مختلف یعنی تحلیل در سطوح فرد، سازمان و جامعه به آن توجه نموده‌اند (جلیلیان و همکاران، ۱۳۹۵). سرمایه معنوی یعنی آگاهی نسبت به توانایی‌های خود، تشخیص پتانسیل‌های موجود در محیط اطراف، توانایی دیدن

1. Bonitos
2. Puente-Rodriguez et al.
3. Garci-Ruize et al.

مسائل و مشکلات از ابعاد متفاوت، درک ارزش‌های والای انسانی، داشتن احساس همدلی و درک انسان‌های دیگر، احترام به تفاوت‌های موجود در انسان‌ها با اعتقاد به هدفمند بودن این تفاوت‌ها و توانایی بهره‌برداری از آن‌ها و در نهایت توانایی تبدیل تهدیدها به فرصت و داشتن نگرش برد-برد در تمامی سطوح زندگی است (مک‌گیل^۱، ۲۰۰۶).

این سرمایه، از نوع پول و مادیات نیست بلکه از بعد معنایی بسیار با ارزش‌تر و با اهمیت‌تر از مادیات محسوب می‌گردد، زیرا افزون بر افزودن به ثروت مادی افراد، بر افزایش ثروت معنوی آن‌ها نیز تأثیرگذار است. سرمایه معنوی عامل حرکت و تولید انرژی در سازمان‌ها بوده و باعث می‌گردد که آن‌ها از قابلیت‌هایی برخوردار شوند که به تعالی و توسعه پایدارشان بیانجامد. در واقع نکته متمایز چنین سازمان‌هایی، این است که می‌تواند به سرمایه پایدار دست یابد. سرمایه معنوی باعث می‌شود سازمان حیات درونی خود را گسترش و توسعه داده و با محیط خود در تعامل بیشتری قرار گیرد. به عبارت دیگر سازمان با سرمایه معنوی تبدیل به سیستمی انعطاف‌پذیر و سازگار شده که می‌تواند در صورت لزوم خود را از نو سازمان‌دهی کند. سازمان‌ها و جوامعی که از چنین قابلیت‌هایی برخوردارند، احساس مسئولیت عمیق‌تری نسبت به محیط اطراف خود داشته و به احتمال زیاد از مزیت رقابتی پایدارتری نسبت به سازمان‌ها و جوامعی که تنها به منافع شخصی خود فکر می‌کنند، برخوردار خواهند بود. (بدخشانی و پیروی، ۱۳۹۰).

سرمایه معنوی پارادایم جدیدی است که نیازمند تغییرات اساسی چارچوب ذهنی در خصوص فلسفه بنیادی و انجام کسب‌وکار است. سرمایه معنوی، ثروت از نوع پول و مادیات نیست بلکه در بعد معنایی با ارزش‌تر و وسیع‌تری گام بر می‌دارد، به این مفهوم که هم‌زمان با افزودن بر ثروت معنوی افراد، با افزایش ثروت مادی آن‌ها در جهت یک زندگی بهتر تأثیرگذار است (زوهر و مارشال^۲، ۲۰۰۴).

علی‌نژاد و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان مفهوم‌سازی مؤلفه‌های مدل پایداری کسب‌وکارهای زنان در شهرستان بهبهان به این نتیجه رسیدند که کاهش آسیب‌ها و مشکلات اجتماعی، توانمندسازی زنان و افزایش رفاه اجتماعی، از پیامدهای پایداری کسب‌وکارهای زنان در شهرستان بهبهان به‌شمار می‌رود. شیرمحمدی و همکاران (۱۴۰۲) پژوهشی با عنوان طراحی مدل پایداری کسب‌وکار در صنعت خودرو ایران انجام دادند. بر اساس تحلیل داده‌ها، ابعاد اصلی پایداری کسب‌وکار در سه مقوله زیست‌محیطی (با ۶ مفهوم و ۴۰ کد)، اجتماعی (با ۸ مفهوم و ۴۵ کد) و اقتصادی (با ۳ مفهوم و ۱۹ کد) دسته‌بندی شدند. محمدزاده و محمدزاده (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان ارائه چارچوبی برای ارزیابی پایداری طرح‌های کشاورزی متقاضی دریافت تسهیلات بانک کشاورزی به این نتیجه رسیدند که اساتید دانشگاه مسائل محیط زیستی را در اولویت ارزیابی طرح‌ها قرار می‌دهند در حالی که کارشناسان مسائل اقتصادی را مهم‌تر می‌دانند.

آورد و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی با عنوان واکاوی عوامل تأثیرگذار بر پایداری کسب‌وکارهای کشاورزی در استان گلستان به این نتیجه رسیدند که عوامل برون‌سازمانی نسبت به عوامل درون‌سازمانی تأثیر بیشتری بر پایداری کسب‌وکارهای کشاورزی دارند.

وزین و همکاران (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت کسب‌وکار اقامت‌گاه بوم‌گردی (مطالعه موردی: شهرستان‌های جنوب شرقی استان اصفهان) به این نتیجه رسیدند که سه عامل حمایت مالی، مهارت نیروی انسانی و شناخت وضعیت بازار گردشگری و کسب‌وکار، بیشترین اثرگذاری را بر موفقیت

کسب‌وکار اقامت‌گاه بوم‌گردی داشتند.

صمدزاد و قراچورلو (۱۴۰۱) در پژوهشی با عنوان طراحی الگوی پایداریسازی کسب‌وکارهای کوچک و کارآفرین در سکونتگاه‌های غیر رسمی به این نتیجه رسیدند که عوامل مالی-اقتصادی، زیرساختی- نهادی و کالبدی-فضایی از زیربنایی‌ترین عوامل در پایداری کسب‌وکارهای کوچک و کارآفرین در سکونتگاه‌های غیر رسمی (محل خلیل‌آباد تبریز) هستند.

رجایی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان تأثیر سرمایه‌های انسانی، معنوی و روان‌شناختی بر تعالی سازمانی به این نتیجه رسیدند که سرمایه انسانی و سرمایه معنوی، اثر مثبت و معنی‌داری بر تعالی سازمانی دارند.

فروتنی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان سنجش تأثیر سرمایه معنوی بر تمایل کارآفرینی نتیجه گرفت که بین سرمایه معنوی و ابعاد آن (ارزش‌گرایی معنوی، خلوت با خدا، اهمیت معنویت، تأثیرگذاری معنوی) با تمایل کارآفرینی دانشجویان رابطه مستقیم، مثبت و معنادار وجود دارد.

خوچانی و سودانی (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان اخلاق اسلامی و محیط کسب‌وکار (اخلاق کسب‌وکار یا کسب‌وکار اخلاقی) به این نتیجه رسیدند که آموزه‌های اخلاقی به دو دسته تقسیم می‌شوند. دسته اول آموزه‌هایی در جهت بهبود محیط کسب‌وکار و رشد اقتصادی (اخلاق در خدمت کسب‌وکار) و دسته‌ای دیگر آموزه‌هایی که کسب‌وکار را ابزاری در جهت تعالی اخلاق (کسب‌وکار در خدمت اخلاق) قرار می‌دهند. منظور از نگاه کارکردی، توجه به نقش آموزه‌های اخلاقی (به‌ویژه اخلاق اسلامی) در افزایش کارایی اقتصادی، شفافیت اطلاعات بیشتر و ایجاد اعتماد و رشد سرمایه اجتماعی است.

تسوتکوا و همکاران^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی به بررسی عوامل پایداری در کسب‌وکارهای کوچک و متوسط پرداختند. نتایج نشان داد که عوامل پایداری کسب‌وکارها را باید در موارد قیمت تمام‌شده، تأمین منابع مالی، تأمین نیازهای بازار، بهره‌گیری از تکنولوژی، بهره‌گیری از حداکثر ظرفیت، ضرورت توجه به حوزه‌های بالادستی مشاغل، سازمان‌دهی مشاغل، تخصصی شدن و ارزیابی و نظارت جستجو کرد.

وانجیکو نجوگو^۲ (۲۰۱۶) در پژوهشی به بررسی عوامل مؤثر بر پایداری شرکت‌های زنان در کنیا پرداخت. نتایج این پژوهش نشان داد که فرهنگ سازمانی، در دسترس بودن منابع مالی، الزامات قانونی و مهارت‌های مدیریتی، بر پایداری شرکت‌های زنان در کنیا اثرگذار است.

رضایی^۳ (۲۰۱۸) در پژوهشی به این نتیجه رسید که ادغام هر دو بعد اقتصادی و غیر اقتصادی عملکرد پایداری در مدیریت زنجیره تأمین، شرکت‌ها را قادر می‌سازد تا منابع را حفظ کنند، فرآیندهای تولید را بهینه کنند، نوآوری‌های محصول را شناسایی کنند، به کارایی و اثربخشی هزینه دست یابند، بهره‌وری را افزایش دهند و شهرت شرکت را ارتقاء دهند.

گلهراد و همکاران^۴ (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «نقش توانایی‌های سازمانی در دستیابی به عملکرد بالایی پایداری» به این موضوع تأکید داشتند که نیاز به توجه به بعد اقتصادی از ابعاد سه‌گانه اصلی پایداری روزبه‌روز بیشتر احساس می‌شود.

1. Tsvetkova

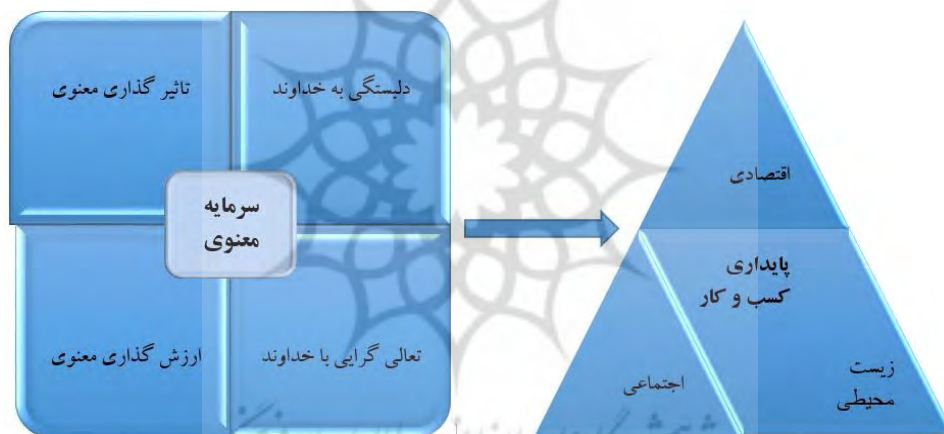
2. Wanjiku Njogu

3. Rezaee

4. Carsten Gelhard et al.

بلورد و همکاران^۱ (۲۰۱۶) در پژوهشی با عنوان «گزارشگری یکپارچه و گزارشگری پایداری، نتیجه گرفتند که شرکت‌هایی که از روش گزارش‌های پایداری خود استفاده می‌کردند، نتایج خوبی به دست نیاورده بودند ولی شرکت‌هایی که از روش گزارش‌دهی یکپارچه کمیته بین‌المللی استفاده کردند نتایج قابل قبول‌تری به دست آوردند.

بررسی پیشینه پژوهش نشان داد که تا کنون پژوهش‌های زیادی در زمینه پایداری کسب‌وکارها انجام شده است، اما با وجود اهمیت موضوع پایداری کسب‌وکارها و ضرورت روشن شدن متغیرهایی که بر روی پایداری کسب‌وکار تأثیرگذار هستند، تا کنون تأثیر متغیر سرمایه معنوی بر پایداری کسب‌وکار بررسی نشده است. پژوهش‌های صورت گرفته در باره سرمایه معنوی، بیشتر در ارتباط با سازمان‌ها انجام شده‌اند. از طرفی دیگر بیشتر پژوهش‌هایی که پایداری کسب‌وکارها را بررسی کرده‌اند، تنها پایداری اقتصادی کسب‌وکار را در نظر گرفته‌اند. این پژوهش بر آن است تا رابطه بین سرمایه معنوی با پایداری کسب‌وکارهای دامی در شهرک دام شهرستان خرم‌آباد را مورد کاوش قرار دهد. شکل ۱ چارچوب نظری تدوین شده برای پژوهش را نشان داده است.

شکل ۱. چارچوب نظری پژوهش

روش‌شناسی

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش انجام کار، توصیفی، همبستگی است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه دام‌داران شهرک دام خرم‌آباد به تعداد ۲۸۸ نفر بودند. با توجه به حجم جامعه مورد بررسی و برای قابل تعمیم بودن نتایج پژوهش به جامعه مورد نظر، جامعه آماری پژوهش تعداد ۲۸۸ نفر با استفاده از جدول مورگان تعداد ۱۶۵ نفر حجم نمونه برآورد و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده مورد مطالعه قرار گرفتند. در این پژوهش از پرسش‌نامه سرمایه معنوی (گل‌پرور و جوادیان^۲، ۲۰۱۶) استفاده شده است. همچنین به منظور بررسی متغیر پایداری کسب‌وکار از پرسش‌نامه محقق ساخته با طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای استفاده شد. روایی این پرسش‌نامه با استفاده از نظرات متخصصان و پایایی آن با آزمون آلفای کرونباخ تأیید شد. برای افزایش نرخ برگشت‌پذیری حجم نمونه به ۲۲۵ نفر افزایش داده شده است. این پرسش‌نامه که شامل ۲۰ سؤال بوده و هدف اصلی آن بررسی سرمایه معنوی از نظر دلبستگی به خداوند، ارزش‌گذاری معنوی، تأثیرگذاری

1. Belverd et al.

2. Golparvar & Javadian

معنوی، رابطه تعالی‌گرایی با خداوند است، طیف پاسخ‌گویی آن از نوع مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت است. این پرسش‌نامه دارای ۴ بعد بوده که هر بعد ۵ سؤال از پرسش‌نامه را به خود اختصاص می‌دهد. ابعاد مختلف پرسش‌نامه و نیز سؤالات مربوط به هر بعد در جدول ۱ ارائه شده است:

جدول ۱. سؤال‌های سرمایه معنوی

شماره سؤال	بعد
۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸	دل‌بستگی به خداوند
۹، ۱۰، ۱۱، ۱۲	ارزش‌گذاری معنوی
۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶	تأثیرگذاری معنوی
۱۷، ۱۸، ۱۹، ۲۰	رابطه تعالی‌گرایی با خداوند

پرسش‌نامه پایداری کسب‌وکار با استفاده با نظر اعضای هیأت علمی و خبرگان آشنا در زمینه پایداری کسب‌وکار تهیه گردید. این پرسش‌نامه شامل ۳۰ سؤال است که هدف اصلی آن بررسی پدیده پایداری کسب‌وکار از طریق ۳ مؤلفه اجتماعی، زیست‌محیطی، اقتصادی است. طیف پاسخ‌گویی آن از نوع مقیاس ۵ گزینه‌ای لیکرت است. این پرسش‌نامه دارای ۳ بعد بوده و هر بعد تعداد سؤالاتی را به خود اختصاص داده است. ابزار اندازه‌گیری این پژوهش (پرسش‌نامه) با دقت زیاد و با مراجعه به کتب و مقاله‌ها و همچنین پس از مشاوره و مصاحبه با کارشناسان اهل فن و با نظر اساتید و راهنما و مشاور تدوین شد. سؤال‌های مربوط به هر بعد در جدول ۲ ارائه گردیده است:

جدول ۲. سؤال‌های پایداری کسب‌وکار

شماره سؤال	بعد
۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۳، ۳۴	اجتماعی
۳۵، ۳۶، ۳۷	اقتصادی
۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۱، ۴۲	زیست‌محیطی

به‌منظور اندازه‌گیری قابلیت اعتماد (پایایی)، با استفاده از روش آلفای کرونباخ یک نمونه اولیه شامل ۴۰ پرسش‌نامه پیش‌آزمون گردید و سپس با استفاده از داده‌های به‌دست آمده از این پرسش‌نامه‌ها و به کمک نرم‌افزار SPSS میزان ضریب اعتماد با روش ضریب آلفای کرونباخ برای این ابزار محاسبه شد (جدول ۳)

جدول ۳. ضریب آلفای کرونباخ برای هر کدام از ابعاد پرسش‌نامه (یافته‌های پژوهش)

میزان آلفای کرونباخ	تعداد سؤال	مؤلفه‌های پرسش‌نامه
۰/۸۸	۸	دل‌بستگی به خداوند
۰/۸۸	۴	ارزش‌گرایی معنوی
۰/۸۷	۴	تأثیرگذاری معنوی
۰/۸۸	۴	رابطه تعالی با خداوند
۰/۹۰	۱۴	اجتماعی
۰/۸۱	۳	اقتصادی
۰/۸۸	۵	زیست‌محیطی

فرضیه‌های پژوهش

در این پژوهش برای دستیابی به اهداف خرد در نظر گرفته شده و با در نظر گرفتن ابعاد سرمایه معنوی، فرضیه‌های زیر تدوین شده است:

۱. بین دل‌بستگی به خداوند و پایداری کسب‌وکارهای واحدهای دامی شهرک دام خرم‌آباد رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.
۲. بین ارزش‌گرایی معنوی و پایداری کسب‌وکار واحدهای دامی شهرک دام خرم‌آباد رابطه مثبت و معناداری دارد.
۳. بین تأثیرگذاری معنوی و پایداری کسب‌وکارهای واحدهای دامی شهرک دام خرم‌آباد رابطه مثبت و معناداری دارد.
۴. بین رابطه تعالی‌گرایی با خداوند و پایداری کسب‌وکارهای واحدهای دامی شهرک دام خرم‌آباد رابطه مثبت و معناداری دارد.

یافته‌ها

همان‌گونه که اشاره شد هدف از این پژوهش بررسی رابطه بین سرمایه‌ی معنوی و پایداری کسب‌وکار واحدهای دامی شهرک دام خرم‌آباد بود. در پژوهش حاضر تعداد ۲۲۵ نفر مورد مطالعه قرار گرفت که از این تعداد ۴۹ نفر زن و بقیه مرد بودند، بیشتر افراد نمونه ۳۰ تا ۳۹ سال بودند و کم‌ترین افراد نمونه مورد بررسی از نظر سن، سنین ۲۰ سال تا ۲۹ سال بودند. از نظر تحصیلات، افراد با مدرک کارشناسی، بیشترین فراوانی را به خود اختصاص دادند. زادگاه ۱۶۸ نفر از افراد شهر و زادگاه ۵۷ نفر روستا بود. از نظر انگیزه راه‌اندازی کسب‌وکار، ۱۷۹ نفر به‌دلیل انگیزه درآمد اقدام به راه‌اندازی واحدهای دامی نموده‌اند و کم‌ترین میزان مربوط به خدمت به جامعه است.

در این میان ۶/۱۵ درصد افراد به خاطر علاقه‌ای که به این کار داشته‌اند اقدام به راه‌اندازی کسب‌وکار کرده‌اند و عده کمی به‌دلیل شهرت، این کار را انجام داده‌اند. از نظر سابقه فعالیت، تقریباً نیمی از افراد بین ۶ تا ۹ سال سابقه کار در این زمینه دارند و فقط ۱۵ نفر دارای سابقه بالاتر از ۱۵ سال هستند و ۴۳ نفر نیز سابقه کاری کمتر از ۵ سال دارند. تقریباً یک‌سوم از واحدها بین ۱۰۰ تا ۱۹۹ لیتر در روز شیر تولید می‌کنند. ۱۹ واحد دارای بالاترین میزان شیر تولیدی در روز هستند؛ یعنی بیش از ۴۰۰ لیتر در روز و کمترین میزان تولید شیر که کمتر از ۹۹ لیتر در روز است متعلق به ۳۱ واحد دامی است و از نظر سال راه‌اندازی کسب‌وکار، کمترین واحد دامی بین سال (۱۳۷۵ - ۱۳۸۰) راه‌اندازی شده و بیشترین زمان راه‌اندازی واحدهای دامی بین سال‌های (۱۳۸۶ - ۱۳۹۰) بوده و از نظر تعداد دوستانی که دارای سابقه کسب‌وکار آزاد هستند (۳۶/۷۹ درصد) افراد دارای ۷ تا ۹ دوست با کسب‌وکار آزاد هستند که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده است. از نظر تجربه کاری قبل از راه‌اندازی واحد کسب‌وکار (۶۸/۴ درصد) از افراد بدون هیچ‌گونه تجربه‌ای اقدام به راه‌اندازی واحد دامی کرده‌اند و بقیه نیز تجربه‌ای بین (۱-۵) سال داشته‌اند. از نظر استفاده از الگو برای راه‌اندازی واحد دامی، (۷۶/۹ درصد) از افراد از یک الگوی خاص و کسب‌وکار دیگران استفاده کرده‌اند؛ و (۲۳/۱ درصد) بدون تجربه اقدام به راه‌اندازی کسب‌وکار نموده‌اند. ۱۵۸ نفر از افراد دوره‌ی آموزشی دیده‌اند و فقط (۲۹/۸ درصد) از افراد دوره‌ی مربوط به کارآفرینی را ندیده‌اند. میزان حمایت خانواده برای راه‌اندازی واحد دامی (۷/۶ درصد) افراد به‌صورت خیلی زیاد حمایت شده‌اند و (۳۲/۴ درصد) افراد به‌صورت خیلی کم حمایت شده‌اند.

وضعیت سرمایه معنوی در بین پاسخ‌گویان

با توجه به جدول ۴ وضعیت سرمایه معنوی در بین پاسخ‌گویان زیاد است. همان‌گونه که در جدول ۴ آمده

است وضعیت سرمایه معنوی بیش از ۵۸ درصد کسب‌وکارها در حد زیاد بوده است.

جدول ۴. وضعیت سرمایه معنوی در بین پاسخ‌گویان (یافته‌های پژوهش)

وضعیت سرمایه معنوی	فراوانی	درصد فراوانی
کم	۱۴	۶/۲
متوسط	۷۹	۳۵/۱
زیاد	۱۳۲	۵۸/۷
مجموع	۲۲۵	۱۰۰

وضعیت پایداری کسب‌وکار در بین پاسخ‌گویان

یافته‌ها نشان می‌دهد که وضعیت پایداری کسب‌وکار در بین پاسخ‌گویان در حد زیاد بوده است. به سخنی دیگر وضعیت پایداری نزدیک به ۶۰ درصد کسب‌وکارهای دامی مورد مطالعه در حد زیاد بوده است.

جدول ۵. وضعیت پایداری کسب‌وکار در بین پاسخ‌گویان (یافته‌های پژوهش)

وضعیت پایداری کسب‌وکار	فراوانی	درصد فراوانی
کم	۱۶	۷/۱
متوسط	۷۶	۳۳/۸
زیاد	۱۳۳	۵۹/۱
مجموع	۲۲۵	۱۰۰

برای بررسی نرمال بودن داده‌ها از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف استفاده گردید با توجه به نتایج این آزمون در جدول ۵ مشاهده می‌شود که داده‌های پرسش‌نامه از توزیع نرمال برخوردار بوده است.

جدول ۶. وضعیت نرمال بودن داده‌ها (یافته‌های پژوهش)

ابعاد	سطح معنی‌داری
دل‌بستگی به خداوند	۰/۳۳۰
ارزش‌گذاری معنوی	۰/۱۸۸
تأثیرگذاری معنوی	۰/۰۷۷
رابطه تعالی‌گرایی با خداوند	۰/۰۶۲
اجتماعی	۰/۰۸۳
اقتصادی	۰/۰۹۵
زیست‌محیطی	۰/۰۸۴

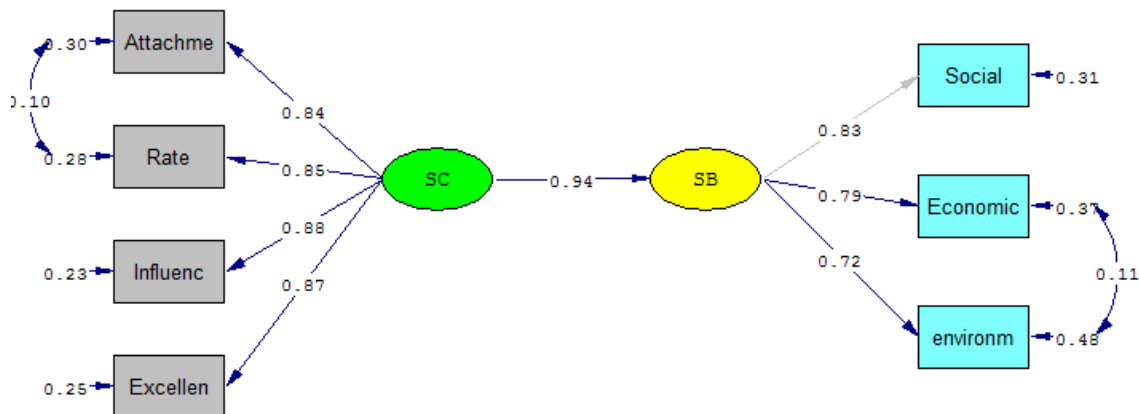
مدل ساختاری فرضیه‌های پژوهش

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره گردید، در این پژوهش پس از روشن شدن نرمال بودن داده‌ها با بهره‌گیری از آزمون کلموگروف-اسمیرنوف، با استفاده از نرم‌افزار LISREL_{8.8} مدل ساختاری فرضیه‌های پژوهش آزمون گردید. مدل یابی معادله ساختاری یک رویکرد جامع برای آزمون فرضیه‌هایی در باره روابط متغیرهای مشاهده شده و مکنون است. از نظر آذر (۱۳۹۱) این روش یکی از قوی‌ترین و مناسب‌ترین روش‌های تجزیه و تحلیل در تحقیقات علوم رفتاری و اجتماعی، تجزیه و تحلیل چند متغیره است. نتایج مدل نشان داد که همه فرضیه‌های پژوهش تأیید شده‌اند. در ادامه مراحل آزمون مدل آمده است.

مدل در حالت تخمین استاندارد

در این بخش به مدل نهایی پژوهش با استفاده از نرم‌افزار لیزرل پرداخته شد و نتیجه آن نمودار ۱ است که در

آن ضریب مسیر، شدت رابطه و تأثیر متغیر مستقل بر متغیر وابسته است. منظور از ضریب مسیر مقادیر همبستگی است و هرچه این ضریب بیش تر باشد به معنای اثرگذاری بیش تر متغیر مستقل و وابسته است.

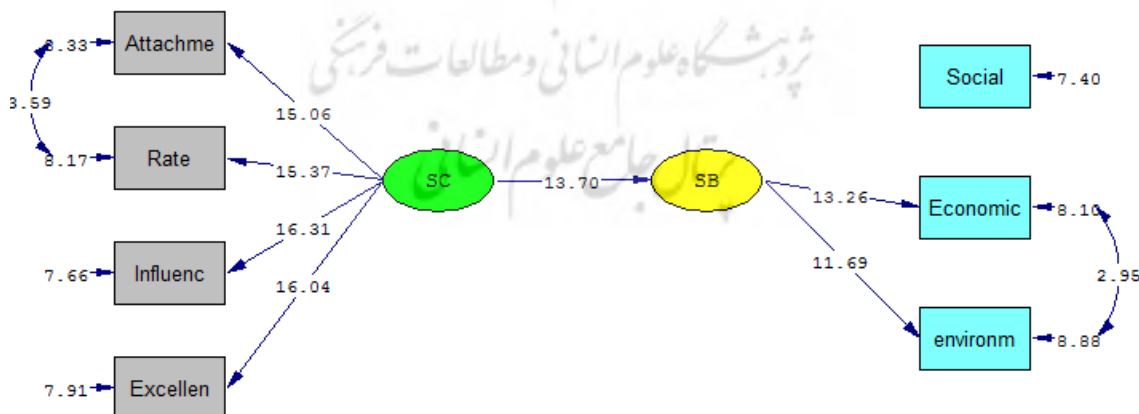

Chi-Square=19.34, df=11, P-value=0.05519, RMSEA=0.058

نمودار ۱. مدل نهایی پژوهش در حالت تخمین استاندارد

مدل در حالت ضرایب معناداری

به طور مشابه نمودار ۲ نشان دهنده اعداد معناداری (t) است که در آن تخمین ضرایب اهمیت بیش تری دارد بنابراین برای معنادار بودن یک ضریب، چنانچه مقدار اعداد معناداری از ۱/۹۶ بیشتر باشد، می توان گفت در سطح اطمینان ۰/۹۵ تأثیر مربوطه معنادار است. بنا به فرضیه اصلی پژوهش، سرمایه‌ی معنوی بر پایداری کسب‌وکارهای واحدهای دامی شهرک دام خرم‌آباد تأثیر مثبت و معناداری داشته است، چون عدد معناداری بین سرمایه معنوی و پایداری کسب‌وکار برابر ۱۳/۷۰ و بزرگ‌تر از ۱/۹۶ شده و همچنین ضریب مسیر تأثیر بین این دو متغیر برابر ۰/۹۴ شده است پس سرمایه معنوی بر پایداری کسب‌وکار تأثیر مثبت و معناداری داشته است.

Chi-Square=19.34, df=11, P-value=0.05519, RMSEA=0.058

نمودار ۲. مدل نهایی پژوهش در حالت عدد معناداری

شاخص‌های برازش مدل

شاخص‌های GFI، NFI و AGFI، شاخص‌های تناسب مدل هستند. هر چه مقدار این شاخص‌ها بیشتر باشد مدل تناسب بهتری خواهد داشت. این شاخص‌ها در جدول ۷ نشان داده شده است که در آن تناسب بین مدل و داده‌ها مشاهده شد به طوری که نسب K_2 بر درجه آزادی کمتر از ۳ و شاخص RMSEA کمتر از ۰/۰۸ بوده است.

جدول ۷. شاخص‌های نیکویی برازش مدل ساختاری پژوهش (یافته‌های پژوهش)

نام شاخص	مقدار شاخص	حد مجاز	نتیجه
(کای دو بر درجه‌ی آزادی)	۱/۷۵	کمتر از ۳	قابل قبول
GFI (نیکویی برازش)	۰/۹۱	بالاتر از ۰/۹	قابل قبول
RMSEA (ریشه میانگین مربعات خطای برآورد)	۰/۰۵۸	کمتر از ۰/۰۸	قابل قبول
CFI (برازندگی تعدیل یافته)	۰/۹۷	بالاتر از ۰/۹	قابل قبول
AGFI (نیکویی برازش تعدیل شده)	۰/۹۴	بالاتر از ۰/۹	قابل قبول
NFI (برازندگی نرم شده)	۰/۹۹	بالاتر از ۰/۹	قابل قبول
NNFI (برازندگی نرم نشده)	۰/۹۹	بالاتر از ۰/۹	قابل قبول

با توجه به کلیه شاخص‌ها می‌توان دریافت که مدل اصلی پژوهش از برازش مناسبی برخوردار بوده است.

محاسبه پایایی ترکیبی و روایی تشخیصی

در جدول ۸ برای محاسبه پایایی از روش پایایی ترکیبی (CR) استفاده شده است. در صورتی که مقدار CR برای هر سازه بالای ۰/۷ بوده که نشان از پایداری درونی مناسب برای مدل‌های اندازه‌گیری دارد و مقدار کمتر از ۰/۶ عدم وجود پایایی را نشان می‌دهد بنابراین با توجه به شواهد موجود در جدول، پایایی ترکیبی برای تمامی سازه‌ها بالاتر از ۰/۷ و قابل قبول است.

$$CR = \frac{\sum_{i=1}^n \lambda_i^2}{\sum_{i=1}^n \lambda_i^2 + \sum_{i=1}^n \delta_i^2}$$

فورنل و لارکر^۱ (۱۹۸۱) معیار AVE (میانگین واریانس استخراج شده) را برای سنجش روایی تشخیصی معرفی کرده و اظهار داشتند که در مورد AVE مقدار بحرانی عدد ۰/۵ بوده است، بدین معنا که مقدار AVE بالای ۰/۵ روایی تشخیصی قابل قبول را نشان می‌دهد. طبق جدول ۸ روایی تشخیصی برای تمامی متغیرها بالاتر از ۰/۵ به دست آمد و دارای روایی قابل قبول بوده است.

$$AVE = \frac{\sum_{i=1}^n \lambda_i^2}{n}$$

جدول ۸. محاسبه پایایی و روایی

متغیر	پایایی ترکیبی (CR)	ضریب میانگین واریانس استخراج شده (AVE)
سرمایه معنوی (SC)	۰/۹۱	۰/۷۳
پایداری کسب‌وکار (SB)	۰/۸۲	۰/۶۱

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش بررسی رابطه بین سرمایه معنوی با پایداری کسب‌وکار در میان واحدهای دامی شهرک دام خرم‌آباد بود. یافته‌های به‌دست آمده از آزمون مدل پژوهش نشان داد که سرمایه معنوی با پایداری کسب‌وکار واحدهای دامی شهرک دام خرم‌آباد رابطه مثبت و معناداری دارد. همچنین آزمون فرضیه‌های پژوهش نشان دادند که دل‌بستگی به خداوند، ارزش‌گرایی معنوی، تأثیرگذاری معنوی و رابطه تعالی با خداوند به‌عنوان مؤلفه‌های سرمایه معنوی رابطه مثبت و معناداری با پایداری کسب‌وکار واحدهای دامی شهرک دام خرم‌آباد دارند. نتایج پژوهش جمالی و جمشیدی (۱۴۰۲) نشان داد که گنجاندن ارزش‌ها و اصول اسلامی و اخلاقی در

شیوه‌های کسب‌وکار می‌تواند به طراحی شرکت‌های پایدار بسیار کمک کند. مدل پایداری کسب‌وکار طراحی شده، یک چارچوب را برای شرکت‌ها فراهم می‌کند تا این ارزش‌ها و استراتژی‌ها را به عملیات خود یکپارچه کنند و رشد و توسعه را ترویج دهند در حالی که استانداردهای اخلاقی را حفظ می‌کنند. انصاری سامانی و همکاران (۱۴۰۲) در پژوهشی نتیجه گرفتند که ارتقای اخلاق کسب‌وکار در بین صاحبان کسب‌وکارهای شهر یزد مستلزم تقویت دین‌داری است. معنویت در محیط کار در بر دارنده کوشش و جستجو برای پیدا کردن هدف غایی در یک فرد برای زندگی کاری و برای برقراری ارتباطی محکم بین فرد و همکاران او و دیگر افرادی که به نحوی در کار با او مشارکت دارند، بوده و همچنین سازگاری و یکی بودن بین باورهای اساسی یک فرد با ارزش‌های سازمان خود را در بر دارد. معنویت در بعد فردی، مولد هویت و معنا یابی برای فرد و کارکنان است و نوعی هدف و انگیزه بالا به فرد عطا می‌کند تا با اراده و انگیزه بالاتری به کار و تلاش بپردازد (ترابی، ۱۳۹۴). تأکید بر اتقان و استحکام در کار، تعهدپذیری، محکم‌کاری، امانت‌داری و غیره، همه و همه بیانگر نقش مهم و اساسی اخلاق اسلامی در به ثمر رسیدن کار و کوشش است؛ زیرا به واسطه رعایت این امور است که کار نتیجه می‌بخشد و سعادت دنیا و آخرت انسان را فراهم می‌سازد. اینجاست که ضرورت توجه به وجوه اخلاق در کسب‌وکار و تعهد و پایبندی افراد و سازمان‌ها به اصول و ارزش‌های اخلاقی آشکار می‌گردد (هاشمی، ۱۴۰۲)؛ بنابراین می‌توان گفت اگر فرد به ارزش‌های مذهبی پایبند باشد، تعهد و مسئولیت‌پذیری وی به فعالیتی که انجام می‌دهد، بیشتر می‌شود. زمانی که فرد به خداوند دل‌بسته است، تلاش می‌کند کارهایی انجام دهد که مورد رضای خدا باشد.

به سخنی دیگر، همواره احساس وجود یک قدرت معنوی و ناظر بودن آن در شرایط زندگی کاری خود را احساس می‌کند. هنگامی که فردی به وجود یک آفریننده ناظر و حامی باور دارد، انجام درست و اخلاقی کار و تعهد نسبت به پویایی و استمرار کسب‌وکار در آن فرد افزایش خواهد یافت؛ بنابراین در راستای نتایج به‌دست آمده از این پژوهش پیشنهاد می‌شود که در آموزش‌های کارآفرینی متغیرهای فردی مربوط به ارزش‌های فردی همخوان با سرمایه معنوی مورد توجه قرار گیرند. به عبارتی دیگر از آنجاکه در تئوری ویژگی‌های فردی کارآفرینی، یک دسته از متغیرهای تأثیرگذار بر فرآیند کارآفرینی چارچوب‌های ارزش‌های فردی هستند و نظر به اینکه این متغیرها همسو با متغیرهای سرمایه معنوی هستند، بنابراین پیشنهاد می‌شود سازمان جهاد کشاورزی استان لرستان در دوره‌های آموزشی کسب‌وکارهای کشاورزی به این متغیرها توجه ویژه نمایند. همچنین پیشنهاد می‌گردد صاحبان کسب‌وکارها همواره مؤلفه‌های سرمایه معنوی را به کارکنان خود یادآوری نمایند و تلاش نمایند خود نیز در عمل این موارد را رعایت نمایند.

منابع

- آذر، عادل؛ مؤمنی، منصور (۱۳۹۰) *آمار و کاربرد آن در مدیریت (تحلیل آماری)*. تهران: سمت.
- آورد، آمنه؛ یوری، غلامرضا؛ شعبانعلی فمی، حسین (۱۴۰۲). واکاوی عوامل تأثیرگذار بر پایداری کسب‌وکارهای کشاورزی در استان گلستان. *مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۱۰ (۴)، ۵۹-۸۲. doi: 10.22069/jead.2023. 20975.1688
- انصاری سامانی، حبیب؛ رجبی‌پور میبیدی، علیرضا؛ شایق، داوود؛ اژدری، علی (۱۴۰۲). بررسی تأثیر دین‌داری بر اخلاق کسب‌وکار با نقش میانجی مقیاس نگرش پولی. *دوفصلنامه جستارهای اقتصادی ایران با رویکرد اقتصاد اسلامی*، ۲۰ (۳۹)، ۱۵۰-۱۲۵. doi: 10.30471/iee.2024.9852.2379
- بدخشانی، فرناز؛ پیروی، شیوا (۱۳۹۰). *بررسی و سنجش سرمایه معنوی در سازمان‌ها*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد مدیریت منابع انسانی. دانشگاه تهران.

- ترابی، یوسف (۱۳۹۴). کارکردهای همدلی وهم‌زبانی مسئولان و کارکنان ساعی در ارتقای معنویت و اثربخشی سازمانی. بصیرت و تربیت اسلامی، ۱۲ (۳۴)، ۱-۱۹.
- جلیلیان، طیبه؛ تابان، محمد؛ یاسینی، علی؛ پوراشرف، یاسان (۱۳۹۵). بررسی تأثیر تفکر استراتژیک بر سرمایه‌ی معنوی با نقش تعدیل‌گر سبک‌های تصمیم‌گیری عقلانی و شهودی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مدیریت سازمان‌های دولتی - برنامه‌ریزی و کنترل، گروه مدیریت، دانشگاه ایلام.
- جمالی، بهروز؛ جمشیدی، امیر (۱۴۰۲). الگوی توسعه‌ی پایدار کسب‌وکار در پرتو ارزش‌ها و اصول اسلامی. پژوهش‌های کارآفرینی و نوآوری، ۲ (۳)، ۱۰۳-۱۱۵. doi: 10.22034/eir.2023.186641
- خوچیانی، رامین؛ سودانی، کوثر (۱۳۹۶). اخلاق اسلامی و محیط کسب‌وکار (اخلاق کسب‌وکار یا کسب‌وکار اخلاقی). نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۶ (۲۰)، ۹۹-۱۱۷.
- رجائی، زهرا؛ بنی‌هاشمی، سید علی؛ خنگی، فرشته (۱۴۰۰). تأثیر سرمایه‌های انسانی، معنوی و روان‌شناختی بر تعالی سازمانی. مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان، ۱۶ (۱)، ۷-۳۲. doi: 10.22034/fakh.2021.301048.1494
- رضایی، ذبیح‌الله؛ میرزیدی، سید محمود (۱۴۰۰). پایداری کسب‌وکار در ایران. چاپ اول. تهران: انتشارات بورس.
- سازمان جهاد کشاورزی استان لرستان (۱۳۹۶). آمارنامه کشاورزی استان لرستان در سال ۱۳۹۵. اداره آمار و فناوری اطلاعات.
- شیرمحمدی، علیرضا؛ مفتاحی، هادی؛ تابان، محمد (۱۴۰۲). طراحی مدل پایداری کسب‌وکار در صنعت خودرو ایران. مدیریت نوآوری در سازمان‌های دفاعی، ۶ (۳)، ۱۲۹-۱۵۶. doi: 10.22034/qjimdo.2023.355089.1522
- صمدزاد، سعیده؛ قراچورلو، نجف (۱۴۰۱). طراحی الگوی پایداری کسب‌وکارهای کوچک و کارآفرین در سکونتگاه‌های غیررسمی. اقتصاد و توسعه منطقه‌ای، ۲۹ (۲۳)، ۸۷-۱۱۵. doi: 10.22067/erd.2022.70087.1039
- علی‌نژاد، فاطمه؛ اکبری، مرتضی؛ شیری، نعمت‌اله (۱۴۰۲). مفهوم‌سازی مؤلفه‌های مدل پایداری کسب‌وکارهای زنان در شهرستان بهبهان. زن در توسعه و سیاست، ۲۱ (۳)، ۷۱۷-۷۴۱. doi: 10.22059/jwdp.2022.340568. 1008184
- فروتنی، زهرا (۱۳۹۸). سنجش تأثیر سرمایه معنوی بر تمایل کارآفرینی. فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۹ (۱)، ۸۰-۶۱.
- کارگر شورکی، محمد (۱۴۰۱). تأثیر مدیریت منابع انسانی پایدار / دیجیتال بر پایداری کسب‌وکار. فصلنامه علمی منابع و سرمایه انسانی، ۲ (۳)، ۱-۲۸.
- محمدزاده، شهرام؛ محمدزاده، حسین (۱۴۰۲). ارائه چارچوبی برای ارزیابی پایداری طرح‌های کشاورزی متقاضی دریافت تسهیلات بانک کشاورزی. جغرافیا و پایداری محیط، ۱۳ (۱)، ۵۵-۶۹. doi: 10.22126/ges.2022.8181.2574
- مظفری، محمدمهدی (۱۳۹۴). تعیین حد بهینه فعالیت دام‌داری در مراتع منطقه الموت با استفاده از مدل برنامه‌ریزی پویای غیرخطی زیست-اقتصادی. نشریه مرتع‌داری، ۲ (۱)، ۱۰۱-۱۲۲.
- مهرابی، علی؛ رحیمی، فرج‌الله؛ حیدری، احمد (۱۳۹۵). شناسایی مدل پایداری کسب‌وکار در صنایع نیشکر خوزستان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.
- میخک، حسین؛ رحیمیان، مهدی؛ اسدپوریان، زینب (۱۳۹۷). چالش‌های فراروی مدیریت واحدهای دام‌داری سنتی در شهرستان خرم‌آباد. رویکردهای پژوهشی کارآفرینانه در کشاورزی، ۱ (۴)، ۹۱-۱۱۲.
- هاشمی، سید محمود (۱۴۰۲). بررسی جایگاه فرهنگ دینی و معنویت‌گرایی در توسعه رفتارهای کارآفرینانه و بهبود فضای کسب‌وکار در کشور. مطالعات رفتاری در مدیریت، ۱۴ (۳۳)، ۱۴۸-۱۳۲.
- وزین، نرگس؛ یزدان‌پناه، حجت‌اله؛ سعیدی، ملیحه (۱۴۰۱). تحلیل عوامل مؤثر بر موفقیت کسب‌وکار اقامت‌گاه بوم‌گردی (مطالعه موردی: شهرستان‌های جنوب شرقی استان اصفهان). جغرافیا (فصلنامه علمی انجمن جغرافیایی ایران)، ۲۰ (۷۵)، ۱۲۷-۱۰۷.

References

- Ali-Nejad, F., Akbari, M., & Shiri, N. (2023). Conceptualizing the components of a sustainability model for women's businesses in Behbahan county. *Women in Development and Politics*, 21(3), 717-741. doi: 10.22059/jwdp.2022.340568.1008184. (In Persian).
- Ansari Samani, H., Rajabi-Pour Meybodi, A., Shayeg, D., & Azhdari, A. (2023). The impact of religiosity on business ethics with the mediating role of monetary attitude scale. *Iranian Economic Essays with Islamic Economics Approach*, 20(39), 125-150. doi: 10.30471/iee.2024.9852.2379. (In Persian).
- Avrand, A., Yavari, G., & Shabanali-Fami, H. (2023). Analyzing factors influencing the sustainability of agricultural businesses in Golestan province. *Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development Studies*, 10 (4), 59-82. doi: 10.22069/jead.2023.20975.1688. (In Persian).
- Azar, A., & Momeni, M. (2011). *Statistics and its application in management (Statistical analysis)*. Tehran: Samt. (In Persian).
- Badakhshani, F., & Peyravi, Sh. (2011). Evaluating and measuring spiritual capital in organizations. (Master's thesis, University of Tehran). (In Persian).
- Bonitos, N., Keow, W, C, C. & Richardson, S. (2012), Intellectual capital and Business performance in Malaysian Industries. *Journal of Intellectual capital*, 1 (1), 85-100.
- Chen, X. Gu, J., & David, E. (2018). *Study on the Relationship between Entrepreneur's Spiritual Capital and Employee Creativity*. School of business. Nanjing normal University, Nanjing, Jiangsu, 2(2), 45-47. 210097, China. doi: 10.26549/jfr.v2i2.792
- Eccles, R. G., Ioannou, I., & Serafeim, G. (2014). The impact of corporate sustainability on organizational processes and performance. *Management Science*, 60 (11), 2835-2857. doi: 10.1287/mnsc.2014.1984
- Foroutani, Z. (2019). Measuring the impact of spiritual capital on entrepreneurial intention. *Culture in Islamic University Quarterly*, 9(1), 61-80. (In Persian).
- García-Ruiz, A., Cole, J. B., VanRaden, P. M., Wiggans, G. R., Ruiz-López, F. J., & Van Tassell, C. P. (2016). Changes in genetic selection differentials and generation intervals in US Holstein dairy cattle as a result of genomic selection. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113 (28), E3995-E4004.
- Gelhard, C., & Von Delfet, S. (2016). The role organizational capabilities in achieving superior sustainability performance. *Journal of Business Research*, 69 (10), 4632-4642.
- Golparvar, M., & Javadian, Z. (2016). The spiritual capital scale: development and psychometric properties. *Journal of Research & Health*, 5 (4), 25-35.
- Gorda, A. O. S., Romayanti, K. N., & Anggreswari, N. P. Y (2018). Social capital, spiritual capital, human capital, and financial capital in the management of child welfare institutions. *International Journal of Social Sciences and Humanities*, 2 (3), 12-20.
- Hall, J.K., Daneke, G.A., and Lenox, M. J. (2014). Sustainable development and entrepreneurship: Past contributions and future directions. *Journal of Business Venturing*, 25, 439-488.
- Hashemi, S. M. (2023). Examining the role of religious culture and spirituality in promoting entrepreneurial behaviors and improving the business environment in the country. *Behavioral Studies in Management*, 14(33), 132-148. (In Persian).
- Jalilian, T., Taban, M., Yasini, A., & Pourashraf, Y. (2016). The effect of strategic thinking on spiritual capital with the moderating role of rational and intuitive decision-making styles. (Master's thesis, University of Ilam). (In Persian).
- Jamali, B., & Jamshidi, A. (2023). A sustainable business development model in light of Islamic values and principles. *Entrepreneurship and Innovation Research*, 2(3), 103-115. doi: 10.22034/eir.2023.186641. (In Persian).
- Kargar Shuraki, M. (2022). The impact of sustainable/digital human resource management on business sustainability. *Human Resources and Capital Quarterly*, 2(3), 1-28. (In Persian).
- Kondoh, S. Mishima, N. (2011). Proposal of Cause-Effect Pattern Library for Realizing Sustainable Businesses. *CIRP Annals-Manufacturing Technology*, 60, 33-36.

- Kouchiani, R., & Soudani, K. (2017). Islamic ethics and the business environment (Business ethics or ethical business). *Islamic Economics and Banking Journal*, 6 (20), 99-117. (In Persian).
- Lorestan Agricultural Jihad Organization. (2017). *Luristan Province Agricultural Statistical Yearbook 1395*. Statistics and Information Technology Department. (In Persian).
- McGill, T. P. (2006). *Harnessing intellectual capital: A study of organizational knowledge transfer. Dissertation submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Doctor of Philosophy Business Administration*. Touro University International. ProQuest.
- Mehrabi, A., Rahimi, F., & Heydari, A. (2016). Identifying a business sustainability model in Khuzestan sugar industries. (Master's thesis, Shahid Chamran University of Ahvaz). (In Persian).
- Mikhak, H., Rahimian, M., & Asadpourian, Z. (2018). Challenges facing the management of traditional livestock units in Khorramabad county. *Entrepreneurial Research Approaches in Agriculture*, 1(4), 91-112. (In Persian).
- Mofazari, M. M. (2015). Determining the optimal level of livestock activity in the Alamut rangelands using a nonlinear bio-economic dynamic programming model. *Range Management Journal*, 2(1), 101-122. (In Persian).
- Mohammadzadeh, Sh., & Mohammadzadeh, H. (2023). Providing a framework for evaluating the sustainability of agricultural projects applying for bank loans. *Geography and Environmental Sustainability*, 13(1), 55-69. doi: 10.22126/ges.2022.8181.2574. (In Persian).
- Needles, B. E., Frigo, M. L., Powers, M., & Shigaev, A. (2016). Integrated reporting and sustainability reporting: An exploratory study of high performance companies. *In Performance measurement and management control: Contemporary issues* (Vol. 31, pp. 41-81). Emerald Group Publishing Limited. doi: 10.1108/S1479-351220160000031019
- Puente-Rodríguez, D., Bos, A. B., & Koerkamp, P. W. G. (2019). Rethinking livestock production systems on the Galápagos Islands: Organizing knowledge-practice interfaces through reflexive interactive design. *Environmental Science & Policy*, 101, 166-174.
- Rajai, Z., Bani-Hashemi, S. A., & Khongi, F. (2021). The impact of human, spiritual, and psychological capital on organizational excellence. *Khorasan Cultural and Social Studies*, 16(1), 7-32. doi: 10.22034/fakh.2021.301048.1494. (In Persian).
- Rezaee, Z. (2018). Supply chain management and business sustainability synergy: A theoretical and integrated perspective. *Sustainability*, 10 (1), 275. doi: 10.3390/su10010275
- Rezaei, Z., & Mirizdi, S. M. (2021). *Business sustainability in Iran*. Tehran: Stock Exchange Publishing. (In Persian).
- Rojas-Downing, M. Melisa., Nejadhashemi, A. Poua., Harrigan, Timothy. & Woznicki, Sean. A. (2017). Climate change and livestock: Impacts, adaptation, and mitigation. *Journal of Climate Risk Management*, 16 (3), 145-163.
- Samadzad, S., & Qarachorlu, N. (2022). Designing a sustainability model for small entrepreneurial businesses in informal settlements. *Regional Economics and Development*, 29 (23), 87-115. doi: 10.22067/erd.2022.70087.1039. (In Persian).
- Shirmohammadi, A., Meftahi, H., & Taban, M. (2023). Designing a business sustainability model in Iran's automotive industry. *Innovation Management in Defense Organizations*, 6 (3), 129-156. doi: 10.22034/qjimdo.2023.355089.1522. (In Persian).
- Shomali, M. A. (2010). Key concepts in Islamic spirituality: love, thankfulness and humbleness. *Message of Thaqalayn*, 11(2), 15-32.
- Swart, J. (2010). Intellectual capital: disentangling an enigmatic concept. *Journal of Intellectual capital*, 7 (2), 136-159.
- Torabi, Y. (2015). The functions of empathy and cooperation among diligent officials and staff in promoting spirituality and organizational effectiveness. *Basirat and Islamic Education*, 12 (34), 1-19. (In Persian).
- Tsvetkova D., Bengtsson E, Durst S. (2020). Maintaining Sustainable Practices in SMEs: Insights from Sweden. *Sustainability*; 12 (24), 10242. doi: 10.3390/su122410242

- Vazin, N., Yazdan-Panah, H., & Saeidi, M. (2022). Analyzing factors affecting the success of ecotourism accommodations (Case study: Southeast counties of Isfahan Province). *Geography (Scientific Journal of the Iranian Geographic Association)*, 20(75), 107-127. (In Persian).
- Wanjiku Njogu, S. (2016). Factors Affecting Sustainability of Women Enterprises: Insights from Kapsabet Town (KT) Experience, Kenya. *Humanities and Social Sciences*, 4 (4), 90-99. doi: 10.11648/j.hss.20160404.12.
- Zohar, D., & Marshall, I. (2004). *Spiritual capital: Wealth we can live by*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers. Washington.

